

A. van de Beek

Gereformeerd - bevrijdend en gevaarlijk

1. Vrijheid

Bij het 125-jarig jubileum van de Theologische Universiteit was er een bezinning op de betekenis en de toekomst van de gereformeerde theologie. Als we over gereformeerde theologie nadenken dan moeten we beginnen bij de vraag wat ‘gereformeerd’ betekent. Dat is lastig want gereformeerd is voor van alles gebruikt. Daarom is het beste bij het begin te beginnen. Gereformeerd is voor mij allereerst verbonden met Calvijn. Het ging hem om reformatie van de kerk. De kerk moet gereformeerd worden. Daarbij is er slechts één fundamenteel criterium: gaat het om Christus? ‘Als we de blik niet strak op Hem gericht houden verdwalen we in een veelheid aan labyrinten.’¹ Christen zijn betekent voor Calvijn wat Paulus zegt: ‘Ik ben verzekerd dat geen schepsel ons kan scheiden van de liefde van God in Christus Jezus’ (Rom. 8:38v).

Deze belijdenis gaf in de zestiende eeuw een ontzaglijke bevrijding. Een gecompliceerd bouwwerk van regels, voorschriften, macht en afhankelijkheid werd opgeblazen. We hangen niet van priesters of pausen af, van regels voor vasten en voorschriften voor boete. We hangen alleen van Christus af. Niemand heerst over ons dan Hij alleen en Hij heerst over ons met de macht van zijn liefde waarin Hij zichzelf voor ons zondaars in de dood gegeven heeft.

Gereformeerd zijn betekent uit deze bevrijding leven, waarvan de bevrijding van kerkelijk macht slechts één aspect is. Het gaat niet om maatschappelijke en kerkelijke emancipatie. Het gaat om bevrijding van alle machten, en het meest van de macht van mijzelf. Niets kan mij scheiden van Christus.

¹ Calvijn, *Institutie* III,2,2.

Dit geloof geeft een ongekeerde vrijheid. Het geeft vrijheid om te leven en vrijheid om te ontdekken. Het geloof in Christus reikt veel verder dan alleen de vergeving van onze zonden. We worden totaal in de vrijheid gesteld. Als het om wetenschap gaat dan zijn we vrij om te ontdekken, en ontmoeten we overal de grootheid van God. We hoeven niet bang te zijn dat we op fenomenen stuiten die ons het eeuwige leven kosten of van God afbrengen. De grootte van de planeet Saturnus² kan ons niet scheiden van de liefde van Christus evenmin als de Big Bang of miljoenen jaren van evolutie. Alles wat we ontdekken is alleen tot meerdere glorie van God, een theater van zijn heerlijkheid.³ We zitten niet vast aan voorgeschreven wetten die we niet kunnen overtreden dan op straffe van het verlies van Gods genade. Ptolemaeus schrijft ons niet voor hoe het heelal in elkaar zit. We mogen het zelf onderzoeken, net zo min als de paus voorschrijft hoe je genade krijgt, je mag die zelf uit de Woord en door het sacrament ontvangen. Het is dan ook gereformeerd om niet te vragen naar het maatschappelijk belang van wetenschap, naar het nut, maar wetenschap puur te bedrijven omdat het onderzoek interessant is.

Deze houding geeft ook vrijheid in de cultuur. Schilderijen hoeven niet volgens vaste regels gemaakt te worden en hun thema's worden niet vooraf bepaald. Je schildert wat je treft en wat je mooi vindt in de wereld die God je geeft, de koe in het weiland en het meisje dat melk schenkt. Alles wat je ziet zijn letters in een schoon boek⁴ en ze schrijven de heilige Naam van God. Daarom houdt gereformeerde kunst zich niet aan de regels van een artistieke elite, maar doet gewoon wat zij mooi vindt. Het zou goed zijn als gereformeerde christenen daarvoor weer meer oog zouden hebben.

Op één terrein heeft het gereformeerde protestantisme deze vrijheid niet kunnen uitleven. Dat was in haar verhouding tot de overheid. Komend vanuit het corpus

² Calvijn, Commentaar op Genesis 1:16.

³ Calvijn, *Institutie* I,5,5; Commentaar op Hebreeën 11:3.

⁴ *Nederlandse Geloofsbelijdenis*, art. 2.

christianum van de middeleeuwen waarin kerk en staat op allerlei manieren verweven waren hebben de gereformeerden de macht van de staat niet weerstaan. De reformatie bevond zich in het spanningsveld tussen opstand en onderwerping. De vroege kerk, ook het Nieuwe Testament, houdt zich aan onderwerping aan het gezag van de overheid. Daarom was voor de reformatie, die zich richtte op de bronnen van het geloof, opstand geen optie. Komend uit de middeleeuwse traditie waarin alles met elkaar verweven was betekende dit dus onderwerping in alles aan de overheid. Men was niet in staat om zoals in de vroege kerk de overheid te gehoorzamen maar op punten waarin het geloof een andere keuze vroeg die te volgen. Zo kon Calvijn de frequente viering van de eucharistie niet doorzetten tegenover de Geneefse magistraten en bepaalden de Staten-Generaal de gang van zaken op de synode van Dordrecht. De overheid heeft macht gehouden in de kerk en de overheid heeft macht gehouden in de universiteiten. Het gezag van de overheid bepaalde het onderzoek en onderwijs, ook toen de overheid in de negentiende eeuw liberaal werd en de dominante cultuur volgde. Dat is tot op de dag van vandaag zo gebleven, want wiens brood men eet diens woord men spreekt. Universiteiten worden maatschappelijke nutsinstellingen en worden gedwongen de heersende culturele belangen te onderschrijven. Het is goed gereformeerd om onderzoek te doen zonder enig nut en zonder enig belang en om resultaten te publiceren die niemand wenst en tegen alle haren in strijken.

2. Een gereformeerde universiteit

Als we nadenken over een gereformeerde universiteit dan moeten we bij het begin beginnen: bij de theologie. De vrijheid die nodig is om hartstochtelijk te zoeken naar waarheid is gegeven met de vrijheid in Christus. We zijn voor niets en niemand bang. We hoeven in geen ding bezorgd te zijn, ook niet over instemming van anderen of verbijsterende vragen die uit ons onderzoek

opkomen. Vóór alles gaat daarom te onderzoeken wat deze vrijheid is en daarom: wie Christus is. Niets is gereformeerd wat niet bij Hem begint. En wie 'Christus' zegt, zegt 'de Schrift'. De exegese van de Schrift is de basis van alles wat waar is. Daar is de bron van onze vrijheid. Veel mensen denken dat de Schrift onze vrijheid inperkt. Het tegendeel is waar. Nergens is er grote vrijheid dan in de Schrift. Alles mag gezegd worden en alles mag doordacht worden. Niets heeft macht over ons. Slechts één is Heer over ons: Jezus Christus en Hij heeft ons bevrijd opdat wij in vrijheid zouden leven (Gal. 5:1).

Nu zouden mensen geen mensen zijn als ze niet met deze vrijheid aan de haal zouden gaan. Mensen zijn geneigd om de vrijheid zelf in te vullen, niet als geschonken vrijheid maar als te claimen vrijheid. Echte vrijheid bestaat uit een houding van ontvangen, open voor alles, omdat niets ons kan schaden en alles ons van Gods vaderhand in Christus toekomt. Geclaimde vrijheid bestaat uit een houding van afsluiting: ik mag helemaal mezelf zijn en de rest doet er niet toe. Ten diepste is dit geen vrijheid maar expressie van de grootste angst: ik bescherm mij tegen elke invloed. Een gereformeerd christen heeft de deuren open, een zelfbeschikkende mens houdt de deuren gesloten en plukt alleen uit de wereld wat hem past.

Dat geldt ook voor de wereld van de Schrift. Mensen mogen zelf de Schrift lezen, heeft de reformatie ons geleerd. Maar dat gaat dan wel om de hele Schrift. Christus is de enige, maar dat is dan niet onze zelfontworpen Christus waarbij we een paar passende bijbelverzen zoeken, maar om Hem die zelf heeft gezegd dat alles wat de profeten gesproken hebben in Hem is vervuld (Luk. 18:31). Daarom bestaat gereformeerde theologie niet uit hapklare brokken maar uit een voortdurend onderzoek van de Schriften om daarin te ontdekken wie Christus is en hoe groot de vrijheid is die Hij ons schenkt. We hebben het niet over een Christus-idee, maar over de werkelijke Christus en die kennen we niet anders dan uit de Schrift en dan niet uit een vluchtige glimp een keer achter het glas, maar door een voortdurende omgang met Hem door wie alle dingen geworden

zijn. Er is niets wat niet door Hem is ontstaan en er is geen tekst in het Oude Testament die niet over Hem gaat. Wat dat betekent is niet simpel te beantwoorden, maar alleen zo kun je de vrijheid in Christus verstaan. Als we vrijheid voor onszelf gaan claimen kunnen we een ogenschijnlijk mooie theologie ontwerpen, een theologie van geborgenheid en zorg van een liefdevolle vader, zonder ooit na te denken over zonde, gerechtigheid en het komende oordeel en zonder na te denken over Gods opdracht alle Kanaänieten uit te roeien en de verharding door God van farao om zijn glorie te tonen. We kunnen ons een theologie ontwerpen zonder de klemmende vraag hoe de Schepper tsunami's en oorlogen stuurt en een burgeroorlog in Syrië ons als met zijn hand toebrengt. Een theologie die dat allemaal inbrengt lijkt zwaar, het lijkt allerminst op vrijheid. Als we dit echter buiten de deur moeten houden en ons moeten loszingen van de wereld en haar leed, zijn we dan vrij? Dan bezweren we alleen onze angst. Ware vrijheid is dat we al deze vragen toelaten, in ons theologisch discours daarover nadenken en daarmee de kerk bouwen. Ware vrijheid is dat we kunnen leven met onbeantwoorde vragen en met onbegrijpelijke ellende omdat we weten dat het gaat om de wereld die van God is en het Woord dat zijn Woord is dat vervuld is in Christus, die niet gekomen is om alles duidelijk te maken, maar om ons te redden.

3. Verbonden met wie ons voorgingen

Nu hoeven we zelf niet opnieuw te beginnen met het verstaan van de Schrift en de interpretatie van alle ervaringen in schepping en geschiedenis. Er is een hele traditie van mensen die ons daarin zijn voorgegaan. Zo heeft ook de reformatie dat gezien. De reformatoren hebben nooit gezegd 'vrij van de staat en vrij van de kerk'. Van de staat wilden ze wel vrij zijn, maar dat is hun niet gelukt. Van de kerk hebben ze nooit vrij willen zijn. Ze wilden de kerk juist hervormen aangezien alleen in de kerk de ware vrijheid gevonden wordt, omdat Christus

zich in de kerk aan mensen geven wil. Calvijn kan instemmend Cyprianus parafaseren: ‘Wat God samengevoegd heeft, mag men immers niet van elkaar scheiden; wie Hem als Vader heeft, moet de kerk dus als moeder hebben.’⁵ Het gaat dus niet om vrij van de kerk te zijn, alsof elke christen opnieuw zelfstandig de Schrift kan lezen en ontdekken wie Christus is, zonder de gemeenschap van alle gelovigen. Calvijn citeert voortdurend kerkvaders en hij erkent het gezag van de eerste oecumenische concilies.⁶ Hij erkent de geloofsbelijdenis als leeswijzer voor de Schrift. Theologie gebeurt niet buiten de gemeenschap van de kerk, maar dient haar als kritische functie in haar belijden en leven. De kerkvaders hebben daarbij niet hetzelfde gezag als de Schrift, ze zijn eraan onderworpen, maar ze staan wel dicht bij de Schrift dan wat latere ontwikkelingen in de kerk van het christelijk geloof hebben gemaakt. De kerk moet gezuiverd worden van wat haar perverteert, maar de theologie kan niet zonder de kerk en zonder haar belijden. De kerk moet hervormd, gereformeerd worden volgens Calvijn, maar er moet geen gereformeerde kerk worden gesticht. Dat kan hooguit een tijdelijke noodoplossing zijn tot de ene kerk van haar dwalingen terugkeert en zich weer houdt aan de zuivere bediening van het Woord en de sacramenten. Daardoor is de kerk immers kerk.⁷ Deze visie van Calvijn op de kerk is later een eigen leven gaan leiden⁸: kerk is alleen daar waar het Woord zuiver wordt gepredikt en de sacramenten recht bediend. Over de sacramenten hebben latere gereformeerden zich in de regel niet zo druk gemaakt, maar wel over de waarheid van het Woord. Wie niet de waarheid brengt behoort niet tot de kerk. Het resultaat is ons bekend: eindeloze scheuringen. Ze zijn allemaal gebaseerd op het zelfstandig onderzoek van de Schriften en elke keer vonden mensen wel weer iets waarin anderen van de Schrift afweken en dus niet meer bij de ware kerk hoorden. Moeten we dáártoe

⁵ Calvijn, *Institutie* IV,1,1, ontleend aan Cyprianus, *De unitate ecclesiae* 6.

⁶ Calvijn, *Institutie* IV,9,8.

⁷ Calvijn, *Institutie* IV,1,9; IV,1,12.

⁸ Vgl. A. van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest*, Meinema, 2012, 96-100.

een universitaire theologiebeoefening hebben – om de fijne nuances te ontdekken en anderen daarop af te rekenen? Zo is het gegaan in de gereformeerde traditie, maar is vrijheid dan niet anders dan de vrijheid onze eigen club te stichten en die angstvallig te bewaken tegen elk tegengeluid? Een theoloog die ons daarbij kan helpen is Origenes. Origenes begint zijn boek over de beginselen met te stellen dat we over de inhoud van de geloofsbelijdenis kort kunnen zijn. Daarin staat wat zeker is en waarover we in de kerk niet hoeven te discussiëren: dat God de Schepper van alles is, dat Jezus God is en dat de Geest ons levend maakt staat in de kerk niet ter discussie. Er zijn wel heel veel andere dingen die vragen oproepen en waarop we geen antwoord hebben. Daarover kunnen we nadenken, voorstellen maken en van elkaar leren of gecorrigeerd worden.⁹ De Bijbel is zo rijk dat we ons leven lang niet alles kunnen ontdekken en begrijpen en veel is er ook niet te begrijpen. Het is immers het boek van God en wij zijn maar beperkte mensen.¹⁰ Met onze voorlopige pogingen om de Schrift te verstaan en onze voorgestelde antwoorden staat of valt de kerk niet. Ze kunnen volgens Origenes dus ook niet als ketterijen betiteld worden zoals de fundamentele zaken waarover het Credo zich uitspreekt. Wat nu in de hedendaagse kerk gebeurt is dat juist die discutabele thema's kerkscheidend werken en de hoofdzaken worden veronachtzaamd of ontkend. De muggen worden uitgezogen in lange synodevergaderingen en de kameel wordt verslonden. Over ethische en kerkrechtelijke zaken kunnen we dagen vullen en daarover volgt de ene scheuring of veroordeling na de andere, maar dat God de almachtige is en alle dingen ons door zijn hand toekomen mag rustig ontkend worden zonder dat er een hele serie boeken *Contra Marcionem* het daglicht zien. Dat we één doop tot vergeving der zonden belijden offeren we graag op aan ons verlangen naar de zekerheid van wedergeboren christenen (van welke snit dan ook). Dat we geloven in één heilige, katholieke en apostolische

⁹ Origenes, *De principiis*, Proloog.

¹⁰ Origenes, *De principiis* IV,19.

kerk negeren we graag in ons eigen kleine clubje dat denkt zich te kunnen vrijwaren van mensen die een bijbeltekst net anders interpreteren – alsof de hermeneutiek niet net zo gecompliceerd zou zijn als de Schrift zelf. Ook de hermeneutiek is niet ons bezit, gelukkig niet, want alles wat we bezitten ontnemt ons onze vrijheid in Christus. Hij schenkt geen vrijheid op voorwaarden, Hij schenkt zichzelf, God schonk zichzelf toen Hij die der sterren Schepper is aan het harde hout gehecht werd. Daarover gaat het Credo en daaraan houden we ons.

Nu kan men uiteraard zeggen: dat komt maar bij Origenes vandaan en die is niet voor niets als ketter veroordeeld. Die veroordeling was evenwel nu juist op een van die punten die niet in het Credo staan. Maar als we Origenes toch niet vertrouwen – Calvijn zegt het niet anders en gaat zelfs nog verder: ‘Het is mogelijk dat er in de leer of in de bediening van de sacramenten een gebrek insluipt, zonder dat dit ons van de gemeenschap met de kerk mag vervreemden.’¹¹ Nu hoeven we ook Calvijn niet te vertrouwen, maar kunnen we dan aantonen dat de dingen waarover wij elkaar uitsluiten God in Christus ontkennen in Wie Hij is? Niet elke variabele in de exegese en hermeneutiek van de Schrift is toch een ketterij?

Niet alles is geoorloofd, juist ter wille van de vrijheid waarmee Christus ons heeft vrijgemaakt, en het Credo is daarbij een goed kompas, en niet alles waarover we van mening verschillen, soms zwaar verschillen, met de Bijbel in de hand, is reden om de kerk te scheuren, want de kerk is het lichaam van Christus die één is.

3. Eigen groep

Een ander risico van gereformeerde wetenschap is dat het om een eigen sociale entiteit gaat. Dan stichten we daarvoor een gereformeerde universiteit, net als

¹¹ Calvijn, *Institutie* IV,1,12.

gereformeerde verenigingen, politieke partijen en andere gereformeerde entiteiten. Dan gaat het niet meer om de vrijheid in de waarheid die voor allen geldt, maar om onze eigen niche in de maatschappij, met onze eigen nestgeur. Een gereformeerde universiteit wordt dan een instelling die zich bezighoudt met wat de traditie die uit een bepaald segment van de reformatie is voortgekomen bepaalt.

In de theologie betekent dit in de regel onderzoek naar de ontwikkelingen van de gereformeerde traditie en biografisch of theologiehistorisch onderzoek naar bekende voormannen. De kerkgeschiedenis begint in de zestiende eeuw. Het systematische onderzoek richt zich op thema's die in de loop van de geschiedenis in de gereformeerde traditie belangrijk zijn geworden of die een rol hebben gespeeld bij het ontstaan van het eigen kerkverband. De exegetische wordt door het paradigma van deze vragen gestuurd.

Op deze manier wordt het onderzoek en onderwijs een instrument voor het in stand houden van de eigen groep en het bewaken van de grenzen. In die groep is men veilig en daar zijn de dingen waar en zeker. Dat is iets anders dan de vrijheid waarvoor de reformatoren zich hebben ingezet. Het is eerder zoeken naar veiligheid en dus een expressie van angst voor wat buiten is. Het resultaat is zelfs rechtstreeks tegen de bedoeling van Calvijn in. Niet de gewoonte is volgens hem bepalend, maar het Woord van God.¹² Onze gewoonten, ook de gewoonten van de gereformeerde traditie worden onder kritiek gesteld door Christus, door het Woord, door de weg waarop de kerk is begonnen in de eerste eeuwen.

Gereformeerde theologie is niet de historisch gegroeide eigenaardigheden van de gereformeerden analyseren en bewaken, maar doen wat de reformatie wilde: terug naar de bronnen: goede exegetische, kritische exegetische, die niet bang is om onze heilige huisjes omver te werpen, de Schrift lezen in de vrijheid van Christus, onderzoeken hoe de kerk in het verleden is omgegaan met lastige

¹² Calvijn, Institutie, Aanbiedingsbrief aan koning Frans I, par. 5.

hermeneutische vragen, niet om alle antwoorden klakkeloos over te nemen, maar om te zien hoe anderen vóór ons in de vroege periode van de kerk, nog dicht bij de apostelen, daarin een weg hebben gezocht en weten dat we alleen met heel goede argumenten daarvan kunnen afwijken.

Om deze fundamentele benadering van de reformatoren te leren is het goed hun eigen werk te bestuderen. Wat bedoelde de reformatie? Dat is echter iets anders dan de aandacht geheel te richten op en te laten bepalen door de traditie die uit hun werk is voortgekomen.

Het risico zich op te sluiten in de traditie geldt evenzeer voor allerlei andere instituties van gereformeerden huize. Moeten we die in stand houden? Zijn die niet veel meer ons eigen veilige nest, dan plekken waarin we in vrijheid weten dat de confrontatie met de wereld ons niet kan deren, omdat niets ons kan scheiden van de liefde van Christus. Gereformeerd is dat we ons voortdurend afvragen of we geen verkeerde zekerheid en geen verkeerde veiligheid zoeken. Onze zekerheid is niet in onze eigen beleving of in onze eigen instellingen, maar in Christus. Anders zijn we niet meer dan een eigenaardig clubje in het sociogram van culturele tradities – bij ons in de bijbelbelt.

5. Alle terreinen van het leven

Gereformeerd zijn is niet de kwalificatie van een bepaalde sociale groep. Het is leven in de vrijheid van Christus. Dat geldt de hele werkelijkheid, de hele maatschappij, de politiek, de wetenschap. Als het dan gaat om een gereformeerde universiteit, moeten we dan niet alle vakgebieden daarin betrekken, onder de stelling ‘geen duimbreed is er op heel het erf van ons menselijk leven, waarvan de Christus, die áller Souverein is, niet roept: “Mijn.”’¹³? Maakt dat echter verschil in het onderzoek? Ik zie geen verschil in

¹³ A. Kuyper, *Souvereiniteit in eigen kring*, 3^e dr., Kok, Kampen, 1930.

het natuurwetenschappelijke onderzoek tussen christelijke en atheïstische onderzoekers. Dat is logisch: het gaat over onderzoek naar de schepping. Die is vrij toegankelijk. Daar zullen we dus hetzelfde zien. Het verschil zit niet ook niet in het interpreteren, want interpreteren is in de natuurwetenschappen niet anders dan het ontdekken van natuurlijke samenhangen, die evenzeer deel van de schepping zijn. Ook een christelijke wetenschapper die gewetensvol zijn werk doet komt tot geologische en biologische modellen die een wereld van miljoenen jaren voorstellen als je je niet laat afschrikken door wat niet mag zijn. Het verschil tussen christelijke en niet christelijke onderzoekers zit niet in de resultaten. Het gaat veeleer om wat we met die resultaten doen. Zijn ze een middel voor trots en uitoefening van macht, of zijn het geschenken die ons gegeven worden tot dienst? Geeft de wijde vlucht van de natuurkunde ons het idee dat wij als onderzoekers nu zo groot geworden zijn dat wij alles doorhebben of stemt het ons tot lofprijzing en verwondering over Gods overvloed en macht? Gebruiken we de resultaten voor een techniek om mensen te knechten, om de natuur te vernietigen, of als gaven om mensen te dienen en in de begrensde wereld met haar lijden het leven van hen die op de bodem van het leven en aan de rand van het sociogram zijn gekomen een beetje licht te maken? Al heb je een christelijke universiteit met alle denkbare faculteiten dan blijft die vraag precies dezelfde. Hebben we die om alle terreinen des levens in de naam van Christus te beheersen? Dan gaat het om macht en heersen wij over natuur en maatschappij. Of is het de gratuïteit van Gods gaven die we in vreugde mogen ontvangen? Gaat het om veroveren of ontvangen wat groter en rijker is dan wij? En ook als we het heersen niet expliciet in onze doelstelling hebben dan zal de praktijk ons daartoe snel brengen, want mensen zijn mensen. Een christelijke universiteit zal spoedig niet anders zijn dan andere en waar ze verschilt is dan al snel een bron van besef van eigenwaarde, van ongepaste trots.

Het is genoeg als we de resultaten van de ontdekkingen in de schepping, op alle terreinen, mogen gebruiken als een bron van lofprijzing. Laat ieder die daartoe

de gaven heeft het onderzoek doen en over de resultaten zullen we vol verwondering God loven. Bij de natuurwetenschappen lijkt dat makkelijker dan bij de menswetenschappen. De natuurwetenschappen leggen de onvoorstelbare rijkdom en gecompliceerde samenhang van de kosmos bloot waarover je verwonderd kunt zijn. Menswetenschappen leggen veeleer de perversie, het egoïsme en de verkniptheid van de menselijke ziel bloot waarover je je verbazen kunt. Leidt dat dan niet tot lofprijzing? Het leidt juist tot groter lofprijzing: dat God met deze mens van doen wil hebben. ‘Wat is de mens dat Gij zijner gedenkt! Hoe heerlijk is uw Naam.’ ‘Dat U een mensenkind gedenkt is groter dan dat U een heelal hebt geschapen dat miljarden jaren oud en miljarden lichtjaren groot is.’

Wetenschap leidt voor een christen tot dienst aan God. Het leidt ook tot dienst aan de naaste. We leven in het geloof in Christus die deze broze en zondige mens in de vrijheid heeft gesteld in zijn onvoorstelbare barmhartigheid. Dat bepaalt ons denken en beslissen in alles. Daarom leven wij niet om bediend te worden maar om te dienen, de ander belangrijker dan onszelf en we zoeken alle kennis en vaardigheden die er zijn om daarin de ander te dienen.

Gereformeerd zijn betekent niet dat wij de natuur en de wereld beter kunnen bestuderen op de terreinen waarop de wetenschap zich beweegt, van waarnemen en interpreteren van de zintuiglijk waarneembare dingen. Het betekent leven in Christus om alles wat we weten te ontvangen als gaven tot eer van God en dienst aan de naaste.

6. Een theologische universiteit

Gereformeerd zijn heeft niet met kennis van de natuur en de maatschappij te maken, het heeft met kennis van God te maken. Hij is niet vrij toegankelijk voor de nieuwsgierige of veroverende mens. Hij laat alleen zichzelf kennen in Christus door zijn Geest. En omdat mensen geneigd zijn om ook die kennis

zichzelf als een bezit toe te eigenen om daarmee te heersen in plaats van te dienen en verwondering en overgave te vervangen door trots en misbruik is er een kritische theologie nodig om ons bij de les te houden. Dat is het waar gereformeerde theologie voor staat en daar hebben we onze handen vol aan. Een theologische universiteit is voldoende. De rest kunnen anderen ook doen, maar een kritische theologie die voortkomt uit de vrijheid van Christus en mensen voortdurend op Hem gericht houdt is een zaak van hen die in Hem geloven. Daarvoor is een gereformeerde theologische universiteit nodig.

Een universiteit, niet in de klassieke betekenis van de *universitas scientiarum*, maar in de hedendaagse betekenis van kwalitatief niveau: een instelling waar kritische vragen worden gesteld en geen vraag ontweken wordt, en dat aan studenten geleerd wordt. Juist een gereformeerde universiteit kan die kwaliteit als geen ander hebben: we hoeven niet bang te zijn dat er een vraag opkomt die ons kan scheiden van de liefde Gods in Christus.

Een theologische universiteit is ook een kerkelijke universiteit. Een kritische universiteit is vrij van alles, vrij van de staat en vrij van de opbrengsten van fund raisers. Ze is echter, zoals gezegd, niet vrij van de kerk, want het is in de kerk dat de mensen die in haar werken en studeren hun vrijheid ontvangen. Leven in Christus kun je alleen in de gemeenschap die God gegeven heeft in het ontvangen van Woord en sacrament. Een theologische universiteit of faculteit zonder de kerk is een onding.¹⁴ De theologie kan niet zonder de kerk want ze kan niet zonder Christus.

En de kerk kan niet zonder theologie. Want de kerk is al te snel geneigd om haar eigen bedding te zoeken, haar eigen positie in de maatschappij en daar haar eigen veilige niche te zoeken. De kerk heeft de theologie nodig om steeds weer kritische vragen te stellen, om haar voortdurend te confronteren met de Schrift, met *heel* de Schrift, ook met de passages die ons in ons veilige nest niet passen

¹⁴ Zie A. van de Beek, *God kennen – met God leven. Een pleidooi voor een bevindelijk-pneumatologische fundering van kerk en theologie*, Leiden 1982.

en een heel andere geur hebben. Ze heeft de theologie nodig om haar te confronteren met de kerk van alle plaatsen en eeuwen, die ons uit ons veilige kleine hoekje halen. En vooral om ons bij de les te houden dat het gaat om de basis van het geloof, wat in het Credo wordt uitgesproken en wat de uitwerking van de grondbelijdenis van de kerk is: ‘Jezus is de HERE’ (1 Kor. 12:3; Filipp. 2:3) – en dat is niet anders dan ‘Ik heb mij voorgenomen om niets te weten onder u dan Jezus Christus en Hem als de gekruisigde’ (1 Kor. 2:2).

Dit moet het hart zijn van onderzoek en onderwijs in een theologische universiteit. Er mag verbreding zijn en gevraagd worden hoe men dan de dienst aan de naaste in de vrijheid van Christus kan invullen en gevraagd worden wat dan de resultaten zijn van het onderzoek van andere faculteiten om nog meer verwonderd te zijn over de grootheid van God, maar als het hart van het geloof niet meer centraal staat en al ons denken, ons onderzoek en onderwijs oriënteert, dan is de zin van een gereformeerde universiteit verloren.

De universiteit dient als het geweten van de kerk. Daar zal in het benoemingsbeleid mee rekening moeten worden gehouden. Er moeten mensen worden benoemd die erudiet zijn, vakbekwaam. Dat vereist ook het vermogen om kritisch te zijn op wat er in de kerk gaande is. Je hebt niet een universiteit om je te bevestigen in je eigen veilige huis, maar om je daaruit te jagen.

Gereformeerden blijven altijd vreemdelingen, net als Calvijn in Geneve en al had hij kunnen terugkeren naar Frankrijk dan was hij toch een vreemdeling gebleven. Want Hij had Christus leren kennen. Dat zal de vraag zijn voor de toekomst van de Gereformeerde universiteit: werken daar mensen die in hun beoefening van de theologie Jezus Christus als de gekruisigde centraal stellen? En die daarom de vrijheid hebben om alle vragen tot zich te laten komen en de hele Schrift te lezen? Dat is gereformeerde theologie – en daarom is theologie gereformeerd of het is geen theologie.

Een fundamentele kritische vraag die dan moet worden gesteld is: ‘Wat betekent: wij geloven in één, heilige, katholieke en apostolische kerk?’ Er staat viermaal ‘één’ in het Credo: één God, één HERE, één Kerk, één doop. Wat betekent dat voor de kerk die orthodoxe theologie wil beoefenen?

Het beantwoorden van die vraag zal voor de toekomst van een gereformeerde universiteit belangrijker zijn dan verbreding van het aanbod. Deze vraag raakt haar wezen als kerkelijke instelling, het is een vraag naar verdieping en niet naar verbreding. Verbreding zonder verdieping maakt oppervlakkig. Verdieping geeft vanzelf verbreding want daarvoor komt veel aan de orde en komen velen over de horizon tot ons: alle heiligen van alle tijden én van alle plaatsen die elk op hun eigen wijze de vrijheid van Christus hebben ontvangen. Het geloof is immers niet bij ons begonnen en tot ons beperkt – niet in Korinthe, niet in Apeldoorn, niet in Kampen en niet in Amsterdam is het begonnen, maar in Jeruzalem waar Christus is gestorven en opgestaan en zijn Geest werd uitgestort. Daar heeft de kerk leren belijden: ‘Jezus is de HERE’.